

ΤΟ ΠΡΟΞΕΝΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΘΑΣΟ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙ.

Κυριάκος Α. Λυκουρίνος

Η ιστορία του Ελληνικού Προξενικού Πρακτορείου της Θάσου είναι ένα πολύ μικρό και περιορισμένης σημασίας κομμάτι της συνολικής νεότερης ιστορίας του νησιού. Γι' αυτό ίσως και παραμένει άγνωστη ως τώρα, στο περιθώριο του ενδιαφέροντος των μελετητών.

Σκοπός της ανακοίνωσης αυτής είναι να παρουσιάσει την «ταυτότητα» του Ελληνικού Προξενικού Πρακτορείου της Θάσου. Ειδικότερα, να εξετάσει τους λόγους της ίδρυσής του, το νομικό πλαίσιο της λειτουργίας του και τις αρμοδιότητες του προξενικού αντιπροσώπου, και επιπλέον να περιγράψει τις συνθήκες λειτουργίας του και να αναλύσει τους παράγοντες που επηρέασαν το έργο του.

Δεν είναι δηλ. μέσα στους στόχους της εργασίας μας η αξιοποίηση πληροφοριών από το σωζόμενο αρχείο του Πρακτορείου, με σκοπό το φωτισμό της νεότερης ιστορίας του νησιού. Ίσως αυτό ν' αποτελέσει μελλοντικά αντικείμενο μιας άλλης εργασίας.

Μετά τις διπλωματικές πράξεις του 1830 και 1832, με τις οποίες αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία του, μια από τις πρώτες φροντίδες του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ήταν η διπλωματική και προξενική εκπροσώπησή του στο εξωτερικό. Τα πλαίσια της εκπροσώπησης αυτής ρυθμίστηκαν νομοθετικά με το διάταγμα της 3/15-4-1833 «Περί του σχηματισμού και της αρμοδιότητας της επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών Γραμματείας της Επικρατείας» και λίγο αργότερα, στις 27-6-1833, με ένα σχέδιο κανονισμού της ελληνικής διπλωματικής υπηρεσίας, που όριζε τις βασικές υποχρεώσεις των διπλωματικών και προξενικών αρχών. Η λειτουργία των προξενείων και οι αρμοδιότητες των προξενικών αντιπροσώπων καθορίστηκαν πληρέστερα και ακριβέστερα με τους νόμους της 15-10-1856 «Περί δικαιοδοσίας και καθηκόντων των προξενικών αρχών». Οι νόμοι αυτοί ίσχυσαν μέχρι

την 1-1-1881, οπότε τέθηκε σε εφαρμογή ο νόμος ΧΝΣΤ' της 27-12-1877 «Περί οργανισμού των προξενικών αρχών, δικαιοδοσίας αυτών κλπ.»¹.

Από τις αρχές ακόμη της δεκαετίας του 1830 ήταν φανερή η ανάγκη εγκατάστασης ελληνικών προξενικών αρχών σε διάφορα μέρη (λιμάνια, νησιά και μεγάλες μεσόγειες πόλεις) της οθωμανικής επικράτειας, αφού εκεί υπήρχαν πολλοί Έλληνες υπήκοοι, τους οποίους οι τοπικές τουρκικές αρχές αντιμετώπιζαν σκληρότερα απ' ότι τους άλλους ξένους. Στα τέλη του 1834 δόθηκαν, μετά από σχετικό ελληνικό αίτημα, οι πρώτες άδειες της Πύλης για ίδρυση ελληνικών προξενίων (σε Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, Δαρδανέλλια, Μολδοβλαχία, Αλεξάνδρεια, Ηράκλειο και Πρέβεζα). Ο αριθμός των ελληνικών προξενικών αρχών στην Τουρκία αυξανόταν συνεχώς, με την ίδρυση προξενίων, υποπροξενίων και προξενικών πρακτορείων και σε άλλες περιοχές².

Το Προξενικό Πρακτορείο της Ελλάδος στη Θάσο ιδρύθηκε στις 27 Ιανουαρίου 1847 με την υπ. αρ. 74 διαταγή του επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών Υπουργείου, που φέρει την υπογραφή του τότε υπουργού Γεωργίου Γλαράκη. Επισήμως άρχισε τη λειτουργία του μετά τις 12 Μαρτίου, ημέρα κατά την οποία ο διορισθείς προξενικός πράκτορας Αργύριος Μωραϊτόπουλος παρουσιάστηκε στο Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης και έδωσε ενώπιον του γενικού προξένου Μ. Σούτσου τον καθιερωμένο όρκο της προξενικής υπηρεσίας³. Το Πρακτορείο έδρευε στην τότε πρωτεύουσα του νησιού, την Παναγία, ήταν η τρίτη κατά χρονική σειρά ελληνική προξενική αρχή στο μακεδονικό χώρο, μετά τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα⁴, και η μόνη ξένου κράτους στο νησί της Θάσου.

1. Βλ. *Haris Carabarbounis*, «The A. Coundouriotis report (1861). A contribution to the study of the greek diplomatic service in the 19th century», *Balkan Studies* 26 (1985) 363-388, *Π. Πετρίδη*, *Νεοελληνική Πολιτική Ιστορία 1828-1843*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 162, 492, *Α. Γ. Ψύλλα - Α. Καμπότη - Α. Κορωνάιοι*, *Νέος Προξενικός Οδηγός*, ήτοι Συλλογή Δημοσίων Εγγράφων, χρησίμων τη υπηρεσία των υπαλλήλων του εξωτερικού κλάδου της Ελλάδος (στο εξής Προξενικός Οδηγός), εν Αθήναις 1872, σ. 1-2, 34-61, 249-263.

2. Βλ. Υπουργείου Εξωτερικών, Πίναξ των υπαγομένων εις το επί των Εξωτερικών Υπουργείων εμμίσθων και αμίσθων αρχών, εν Αθήναις 1888, όπου και σχετικός χάρτης.

3. Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (στο εξής ΑΥΕ), 1847/36/2, Σούτσος προς το Υπουργείον επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών (στο εξής ΥΒΟΕ), 6/13-3-1847.

4. Για το Ελληνικό Προξενείο Θεσσαλονίκης, βλ. *Ιωάννη Κ. Βασδραβέλλη*, *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Α'*, Αρχείον Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1952, σ. 509, όπου η επίσημη τουρκική άδεια της εγκατάστασης του πρώτου προξένου, στις 2-2-1835, και *Ι. Α. Σκούρη*, «Η στάση του Γάλλου προξένου Ch. E. Guys απέναντι στο νεοσύστατο Ελλη-

Την εγκατάσταση ελληνικών προξενικών αρχών στη Θάσο καθιστούσαν αναγκαία τα οικονομικά κι εμπορικά συμφέροντα του ελληνικού κράτους στο χώρο αυτό. Στα μέσα του 19ου αιώνα ένα σημαντικό μέρος του αξιόλογου εξαγωγικού εμπορίου του νησιού⁵ (κυρίως ξυλεία, ελαιόλαδο, μέλι και κερί) διακινείται από Έλληνες⁶ εμπόρους και με πλοία της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας. Όπως και σε κάθε άλλο μέρος της οθωμανικής επικράτειας, έτσι και στη Θάσο οι Έλληνες έμποροι και ναυτικοί είχαν ανάγκη αφενός υποστήριξης στις οικονομικές τους δραστηριότητες και αφετέρου προστασίας από τις αυθαίρετες επεμβάσεις και φορολογίες των τοπικών οθωμανικών αρχών.

Είναι χρήσιμο να τονίσουμε εδώ ότι το δικαίωμα των Ελλήνων υπηκόων να εγκαθίστανται προσωρινά ή μόνιμα και να αναπτύσσουν οικονομικές δραστηριότητες στο χώρο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, απέρρεε από τις διπλωματικές πράξεις αναγνώρισης της ελληνικής ανεξαρτησίας: Το Πρωτόκολλο της 3 Φεβρουαρίου 1830 όριζε ότι «εκάτερα τα κράτη θέλουν προσφέρεσθαι προς τους υπηκόους εκατέρων αμοιβαίως ως προς τα δίκαια του εμπορίου και της ναυτιλίας καθώς προς τους υπηκόους των άλλων επικρατειών, των εν ειρήμη μετά του Οθωμανικού κράτους και της Ελλάδος», ενώ ο Διακανονισμός της Κωνσταντινουπόλεως (Συνθήκη Καλεντέρ Κιοσκ) της 9/21-7-1832 προέβλεπε τη μελλοντική επίσημη ρύθμιση των εμπορικών και ναυτιλιακών σχέσεων των δύο χωρών με βάση την αμοιβαιότητα⁷. Επίσημως αναγνωρίστηκε με την ελληνοτουρκική Συνθήκη εμπορίου και ναυτιλίας του 1855, σύμφωνα με την οποία οι υπήκοοι των δύο κρατών «δύνανται εν εκατέ-

νικό Προξενείο Θεσσαλονίκης (1835-1836)», Πρακτικά ΣΤ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 55-64. Για το Ελληνικό Προξενικό Πρακτορείο (από το 1867 Υποπροξενείο) Καβάλας, βλ. Κυριάκου Ανκουρίνου, Το Ελληνικό Υποπροξενείο Καβάλας (1835-1878). Συμβολή στην ιστορία του Ελληνισμού της ανατολικής Μακεδονίας και δυτικής Θράκης, ανέκδοτη διπλωματική εργασία, Καβάλα 1994, σσ. 240.

5. Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Θάσου 1453-1912, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 127-132, όπου και βιβλιογραφία. Πρβλ. Κωνσταντίνου Α. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 119-122.

6. Διευκρινίζουμε ότι οι όροι «Έλληνες», «ελληνικός» κλπ., που χρησιμοποιούνται στην ανακοίνωση, δεν είναι δηλωτικοί εθνότητας αλλά υπηκοότητας. Έλληνες δηλ., σύμφωνα με τη διάκριση αυτή, είναι μόνον οι υπήκοοι του ελληνικού κράτους κι όχι γενικά οι κάτοικοι της Θάσου, που ήταν βέβαια στο σύνολό τους ελληνικής εθνικότητας, αλλά Οθωμανοί υπήκοοι στη συντριπτική τους πλειονότητα.

7. Βλ. Αλ. Δεσποτόπουλου, «Η επανάσταση κατά το 1830. Τα πρωτόκολλα της 3ης Φεβρουαρίου 1830», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (στο εξής ΙΕΕ), τ. ΙΒ', σ. 537, του 'Ιδιου, «Τελική ρύθμιση του ελληνικού ζητήματος», ό.π., σ. 577.

ρα των επικρατειών να μετέρχονται αμοιβαίως το διά ξηράς και θαλάσσης εμπόριον μετά πληρεστάτης ελευθερίας και ασφαλείας»⁸.

Το δικαίωμα αυτό εντασσόταν στα κατοχυρωμένα από την άποψη του διεθνούς δικαίου προνόμια, τα οποία παραχωρούνταν με τις Διομολογήσεις στους ξένους υπηκόους που εγκαθίσταντο στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι Διομολογήσεις (Capitulations) — το σύνολο δηλ. των συνθηκών που συνομολογήθηκαν ανάμεσα στο οθωμανικό και τα άλλα κράτη από το 16ο αι. μέχρι τις αρχές του αιώνα μας — αποτελούσαν κοινό διεθνή κώδικα, που ρύθμιζε ομοιόμορφα τις σχέσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με τα ξένα κράτη (όσα ήταν συμβεβλημένα με την Πύλη). Η μεγάλη σημασία τους έγκειται στο ότι δημιουργούσαν ευνοϊκότετες προϋποθέσεις για τη διείσδυση του ξένου στοιχείου στην οθωμανική επικράτεια, αφού εξασφάλιζαν στους ξένους υπηκόους ένα εξαιρετικά προνομιακό καθεστώς, οικονομικό και νομικό⁹.

Μέχρι τη δεκαετία του 1870 το ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους για τη Μακεδονία εστιαζόταν (εκτός βέβαια από τη διατήρηση των δεσμών με το αλύτρωτο αυτό τμήμα του Ελληνισμού) σχεδόν αποκλειστικά στην ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων κυρίως με τις παράλιες πόλεις της. Έτσι ο ρόλος και οι δραστηριότητες των εκεί ελληνικών προξενικών αρχών περιορίζονταν σε θέματα οικονομικού χαρακτήρα¹⁰.

Ειδικότερα, πρώτο καθήκον τους¹¹ ήταν να παρέχουν κάθε διευκόλυνση

8. Βλ. «Συνθήκη Εμπορίας και Ναυτιλίας μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδος και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συνομολογηθείσα εν Κανλιντζά, την 27 Μαΐου 1855», (στην ελληνική και γαλλική), Προξενικός Οδηγός, σ. 712.

9. Για τις Διομολογήσεις, βλ. *I. Ζ. Χατζηλουκά*, Περί της προξενικής δικαστικής δικαιοδοσίας εν Τουρκία, εν Αθήναις 1907, σ. 37-63, όπου και συνοπτική παρουσίαση όλων των μέχρι το 1890 συνομολογηθεισών συνθηκών. Για τις συνέπειές τους, βλ. *Κωνσταντίνου Τσουκαλά*, Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922), 4η έκδ. Αθήνα 1985, σ. 273-283.

10. Από τη δεκαετία του 1870 λόγω των επικίνδυνων για το μακεδονικό Ελληνισμό εξελίξεων (ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας, διείσδυση της σλαβικής προπαγάνδας και προσπάθεια προσηλυτισμού κυρίως των σλαβόφωνων πληθυσμών), οι εθνικές προτεραιότητες για τη Μακεδονία αναθεωρούνται. Έτσι τα ελληνικά προξενεία της περιοχής καλούνται να διαδραματίσουν άμεσα πολιτικό ρόλο, να γίνουν κέντρα ενίσχυσης του Ελληνισμού και πυρήνες εθνικής δράσης. (Για τα φαινόμενα αυτά στο χώρο της ανατολικής Μακεδονίας και δυτικής Θράκης, βλ. *Κ. Λυκουρίνου*, Το Ελληνικό Υποπροξενείο Καβάλας, ό.π.).

11. Οι αρμοδιότητες και τα καθήκοντά τους ορίζονταν με το Διάταγμα της 3/15-4-1833, τις Προξενικές Οδηγίες της 1-1-1834 και το Νόμο της 29-10-1856, Προξενικός Οδηγός, σ. 1-2, 80-100 και 249-263 αντίστοιχα. Ειδικά των προξενικών πρακτόρων περιγράφονται στην Οδηγία της 30-1-1835, κεφ. Γ' «Περί των Προξενικών Πρακτόρων», ό.π., σ. 109-112.

στο εμπορικό έργο των Ελλήνων υπηκόων, είτε μονίμων κατοίκων στην οθωμανική επικράτεια είτε παρεπιδημούντων. Συγκεκριμένα, να καταγράφουν τον απόπλου και κατάπλου των πλοίων και τα εισαγόμενα κι εξαγόμενα προϊόντα, να επιθεωρούν τα ναυτολόγια και τα δηλωτικά υγείας, να επικυρώνουν τα διαμονητήρια και τα διαβατήρια, να ανακοινώνουν στις προϊστάμενες τους αρχές τις αναφορές και διαμαρτυρήσεις των Ελλήνων πολιτών, να συμβάλουν στην επίλυση των μεταξύ τους εμπορικών διαφορών και να μεσολαβούν για τα ζητήματά τους στις τοπικές οθωμανικές αρχές. Με δυο λόγια, να προσφέρουν τις υπηρεσίες ενός καθαρά εμπορικού πρακτορείου.

Ουσιαστικό επίσης καθήκον των Ελλήνων προξενικών αντιπροσώπων ήταν η υπεράσπιση των δικαιωμάτων των Ελλήνων πολιτών. Όπως προαναφέρθηκε, για τους ξένους υπηκόους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, συνεπώς και για τους Έλληνες, ίσχυε, βάσει των Διομολογήσεων, ένα εξαιρετικά προνομιακό καθεστώς, οικονομικό και νομικό. Πολύ συχνά όμως οι τοπικές οθωμανικές αρχές ενεργούσαν αυθαίρετα κατά των Ελλήνων υπηκόων, αρνούμενες λ.χ. να αναγνωρίσουν το ελληνικό διαβατήριό τους, επιβάλλοντας σ' αυτούς φόρους ή παραβιάζοντας την ετεροδικία τους. Στις περιπτώσεις αυτές οι προξενικοί αντιπρόσωποι παρενέβαιναν για να απαιτήσουν από τις τουρκικές αρχές την πιστή τήρηση των Διομολογήσεων και το σεβασμό των προνομίων των Ελλήνων πολιτών.

Τέλος οι προξενικοί πράκτορες, αν και δεν είχαν εκ του νόμου τις απαραίριστες αρμοδιότητες των προξένων και υποπροξένων (δηλ. αρμοδιότητες διοικητικές, συμβολαιογραφικές, δικαστικές, αστυνομικές, έκδοσης διαβατηρίων κλπ.), μπορούσαν να μεσολαβούν σε διαφορές των Ελλήνων πολιτών και να συντάσσουν πράξεις αστικού χαρακτήρα, όπως λ.χ. τα πολιτικά διαζευκτήρια που σώθηκαν από το αρχείο του Προξενικού Πρακτορείου της Θάσου¹². Αυτό βέβαια γινόταν κατόπιν οδηγιών των προϊσταμένων τους υποπροξένων ή προξένων, υπ' ευθύνη των οποίων άλλωστε ενεργούσαν¹³.

Στο σημείο αυτό ανακύπτει το ερώτημα: στη δικαιοδοσία ποιας ανώτερης προξενικής αρχής υπαγόταν το Προξενικό Πρακτορείο της Θάσου; Σύμφωνα με την Προξενική Οδηγία της 30-1-1835 «Περί οροθεσίας των προξενικών καταστημάτων, τμημάτων και περιφερειών», η Θάσος ανήκε στην περιφέρεια του Υποπροξενείου της Αίνου, παράλιας πόλης στην τουρκική όχθη του Έβρου, που εκτεινόταν από τα Δαρδανέλλια μέχρι το Άγιον Όρος και

12. Βλ. Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, *Ελληνικά Προξενεία στη Θράκη (1834-1862)*, Αθήνα 1976, σ. 198-200, όπου δημοσιεύονται αντίγραφα τους, που βρέθηκαν στα αρχεία του Υποπροξενείου της Αίνου.

13. Οδηγία της 30-1-1835, κεφ. Γ', άρθρ. 1, ό.π., σ. 109.

συμπεριλάμβανε, όπως αναφέρεται ρητά στην προξενική οδηγία, και τα νησιά Θάσο, Λήμνο, Ίμβρο και Σαμοθράκη¹⁴. Ωστόσο από την προξενική αλληλογραφία συνάγεται με βεβαιότητα ότι το Προξενικό Πρακτορείο του νησιού υπαγόταν διοικητικά από την ημέρα της ίδρυσής του απευθείας στο Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης. Στις ετήσιες εκθέσεις με τις οποίες οι εκάστοτε γενικοί πρόξενοι ενημέρωναν το Υπουργείο Εξωτερικών για την κατάσταση στην περιφέρεια της δικαιοδοσίας τους, συμπεριλαμβάνεται και η Θάσος¹⁵. Από την άλλη όμως έγγραφα του Προξενικού Πρακτορείου της Θάσου σώζονται και στα αρχεία του Υποπροξενείου της Αίνου, επικυρωμένα μάλιστα από τον εκεί υποπρόξενο¹⁶. Η απάντηση λοιπόν στο αρχικό ερώτημα πρέπει να είναι, με επιφυλάξεις βέβαια, ότι το Προξενικό Πρακτορείο της Θάσου ανήκε, σύμφωνα με την προαναφερθείσα προξενική οδηγία, στη δικαιοδοσία του υποπροξένου της Αίνου, για θέματα όμως διοίκησης και λειτουργίας του υπεύθυνο ήταν το Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης.

Η ειδική αυτή ρύθμιση οφείλεται πιθανότατα στη μεγάλη για τα δεδομένα της εποχής απόσταση μεταξύ Αίνου-Θάσου, που δυσκόλευε την επικοινωνία των προξενικών αντιπροσώπων και τη συνεργασία τους για την επίλυση επειγόντων προβλημάτων¹⁷.

Η ζωή του Προξενικού Πρακτορείου της Θάσου υπήρξε βραχεία. Ιδρύθηκε, όπως προαναφέραμε, το 1847 και η τελευταία διαθέσιμη μαρτυρία της ύπαρξής του χρονολογείται τον Οκτώβριο του 1858¹⁸. Είναι βέβαια πιθανό η τελευταία αυτή μαρτυρία να μη συμπίπτει με το τέλος της λειτουργίας του. Το γεγονός όμως ότι εξήμισι χρόνια αργότερα, το Μάρτιο του 1865, σε σχετική επιστολή των Ελλήνων υπηκόων του νησιού δε γίνεται καμία μνεία του Πρακτορείου της Θάσου, ενώ αντίθετα τονίζεται ότι οι ίδιοι υπάγονται «προ ετών» στη δικαιοδοσία του Προξενικού Πρακτορείου Καβάλας¹⁹, υποδηλώνει πως το Πρακτορείο της Θάσου δεν πρέπει να λειτούργησε για πολύ μετά το 1858.

Ακόμη μικρότερος όμως υπήρξε ο χρόνος της πραγματικής λειτουργίας του. Πρώτα-πρώτα ο διορισμός του Αργύριου Μωραϊτόπουλου τον Ιανουάριο του 1847 συνέπεσε χρονικά με τη διακοπή των ελληνοτουρκικών σχέσεων,

14. Προξενικός Οδηγός, σ. 101.

15. ΑΥΕ, 1849/36/2, Σούτσος προς ΥΒΟΕ, 146/30-5-1849.

16. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, ό.π., σ. 74, 198-200.

17. Ό.π., σ. 74-75, όπου σχετικά έγγραφα των προξένων Αίνου και Θεσσαλονίκης.

18. Πρόκειται για έγγραφο του Πρακτορείου που βρέθηκε στο αρχείο του Αν. Κωνσταντινίδη από το Καζαβίτι.

19. ΑΥΕ, 1866/36/2, Έλληνες υπήκοοι Θάσου προς Προξενείο Θεσσαλονίκης, Θάσος 30-3-1865.

λόγω των Μουσουρικών. Μέχρι το Φεβρουάριο του 1848 που αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών, οι κατά τόπους Τούρκοι διοικητές αρνούνταν να αναγνωρίσουν τις ελληνικές προξενικές αρχές και το δικαίωμά τους να ρυθμίζουν τις εμπορικές σχέσεις των Ελλήνων της Τουρκίας²⁰. Συνεπώς δεν είναι βέβαιο ότι ο Μωραϊτόπουλος ασκούσε πλήρως τα καθήκοντά του κατά την περίοδο αυτή.

Διακοπή των ελληνοτουρκικών σχέσεων είχαμε όμως και κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, λόγω της υποστήριξης από το επίσημο ελληνικό κράτος των επαναστατικών κινημάτων του υπόδουλου Ελληνισμού. Το Μάρτιο του 1854 απομακρύνθηκαν από την Τουρκία οι Έλληνες προξενικοί αντιπρόσωποι και κηρύχθηκε μπουκοτάζ κατά της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας²¹. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις επαναλήφθηκαν το Μάιο του 1855, η απουσία όμως του Μωραϊτόπουλου από τη θέση του φαίνεται πως συνεχίστηκε για δύο ακόμη χρόνια, αφού στην ετήσια έκθεση του Προξενείου Θεσσαλονίκης το Μάρτιο του 1857 δε γίνεται καμία αναφορά στο πρακτορείο της Θάσου, ενώ αναφέρονται όλες οι άλλες προξενικές αρχές της περιφέρειας²².

Πέρα όμως από τις περιόδους διακοπής των ελληνοτουρκικών σχέσεων, το Προξενικό Πρακτορείο της Θάσου δε λειτουργούσε ή υπολειπόμενα κατά περιόδους και στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα. Οι αιτίες γι' αυτό πρέπει να αναζητηθούν στις ποικίλες αντικειμενικές δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει.

Το πρώτο σημαντικό εμπόδιο ήταν η έλλειψη επίσημης αναγνώρισης του Πρακτορείου από την τουρκική κυβέρνηση. Επειδή μέχρι το 1865 δεν είχε καταστεί δυνατή η σύναψη ιδιαίτερης ελληνοτουρκικής συνθήκης που να διακανονίζει τις διπλωματικές και προξενικές σχέσεις των δύο κρατών²³, η Πύλη συχνά δεν παραχωρούσε («εκτελεστήριο»), δηλ. βεζιρική διαταγή επίσημης αναγνώρισης, στους κατά τόπους Έλληνες προξενικούς πράκτορες. Στις πε-

20. Βλ. Βασ. Σφινδόρα, «Το ελληνικό κράτος από το 1833 ως το 1862. Περίοδος εσωτερικών ανωμαλιών και εξωτερικών πιέσεων (1847-1853)», ΙΕΕ, τ. ΙΓ', σ. 130-133.

21. Βλ. Στ. Παπαδόπουλου, «Ο Κριμαϊκός πόλεμος και ο Ελληνισμός», ΙΕΕ, τ. ΙΓ', σ. 143-168.

22. ΑΥΕ, 1857/36/2, Βιτάλιος προς ΥΒΟΕ, 118/8-3-1857.

23. Μέχρι το 1855 όλα τα ελληνικά προξενεία στην οθωμανική επικράτεια λειτουργούσαν στη βάση της προσωρινότητας. Αυτό τονιζόταν και στα σχετικά επίσημα τουρκικά έγγραφα: «Επειδή δεν υπάρχει μέχρι τούδε η ανήκουσα ως προς το εμπόριον συνθήκη μετά της Ελλάδος, δίδεται προσωρινώς άδεια εις την καθίδρυσιν του ειρημένου Υποπροξενείου εν τω λιμένι της Καβάλας» (ΑΥΕ, 1849/36/2, Βεζιρική διαταγή, Κωνσταντινούπολη 15-4-1849). Βλ. παρόμοια αναφορά και στο διοριστήριο του προξένου Θεσσαλονίκης (Βασδραβέλλη, ό.π.).

ριπτώσεις αυτές η θέση των προξενικών αντιπροσώπων ήταν επισφαλής, αφού οι τοπικές οθωμανικές αρχές είχαν το δικαίωμα να μην τους δέχονται και να μην τους αντιμετωπίζουν ως επισήμους εκπροσώπους του ελληνικού κράτους. Κάτι τέτοιο συνέβη και στην περίπτωση της Θάσου. Το Νοέμβριο του 1848 ο γενικός πρόξενος Θεσσαλονίκης Μ. Σούτσος ενημερώνοντας το Υπουργείο Εξωτερικών κάνει λόγο για «την δεινήν θέσιν του εν Θάσω προξενικού πράκτορος ... ως εκ της ελλείψεως εκτελεστηρίου» και ζητά από την Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως να ενεργήσει «όσον τάχιον» για την έκδοσή του. Μετά την παρέλευση έξι άκαρπων μηνών, το Μάιο του 1849 ο πρόξενος επαναφέρει το αίτημά του, πληροφορώντας παράλληλα τον προϊστάμενό του υπουργό ότι για το λόγο αυτό ο Μωραϊτόπουλος αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από τη θέση του «τοσούτον ήδη καιρόν» και «κατήντησεν εις το ανοικοδόμητον»²⁴.

Ένας επιπλέον λόγος για την υπολειτουργία του Πρακτορείου ήταν η οικονομική του ανέχεια. Καθώς τα προξενικά πρακτορεία ανήκαν κατά το νόμο στην κατηγορία των άμισθων προξενικών αρχών, δηλ. δεν μισθοδοτούνταν ούτε επιχορηγούνταν από το ελληνικό κράτος²⁵, ως μοναδική πηγή εσόδων τους είχαν τα προξενικά τέλη²⁶, τα οποία όμως δεν επαρκούσαν για τη συντήρηση των προξενικών αντιπροσώπων και τις λειτουργικές ανάγκες του προξενικού καταστήματος. Τα προβλήματα γίνονταν οξύτερα σε περιοχές ή περιόδους όπου η εμπορική κίνηση βρισκόταν σε ύφεση. Τέτοια ήταν η πρώτη περίοδος του Προξενικού Πρακτορείου Θάσου, στα τέλη της δεκαετίας του 1840, κατά τη διάρκεια της οποίας οι αιγυπτιακές αρχές του νησιού απαγόρευσαν το εμπόριο ναυπηγήσιμης ξυλείας. Τις συνέπειες αυτής της απαγόρευσης τις περιγράφει ο πρόξενος Μ. Σούτσος: «*Η προ πολλού παντελής σχεδόν εκείθεν έκλειψις ελληνικών πλοίων, των πλείστων καταπλεόντων εις μεταφοράν ξυλείας ναυπηγησίμου, ... περιέστησεν εις το άκρον της αμηχανίας τον δυστυχή τούτον υπάλληλον, χηρίζοντα της φιλανθρώπου προνοίας της Βασιλικής Κυβερνήσεως*»²⁷.

Η κατάσταση του Προξενικού Πρακτορείου Θάσου βελτιώθηκε, όπως φαίνεται, κατά το 1857-1858. Σ' αυτό αναμφισβήτητα συνέβησαν οι σημαντικές εξελίξεις της εποχής. Κατ'αρχάς το Μάιο του 1855 υπογράφεται η ελληνοτουρκική Συνθήκη Εμπορίου και Ναυτιλίας, με την οποία νομιμοποιού-

24. ΑΥΕ, 1849/36/2, Σούτσος προς ΥΒΟΕ, 118/13-5-1849.

25. Εγκύκλιος 1364/2-3-1856 του ΥΒΟΕ, Προξενικός Οδηγός, σ. 571-573.

26. Για τους νόμους και εγκυκλίους περί προξενικών τελών, βλ. Προξενικό Οδηγό, σ. 168-244.

27. ΑΥΕ, 1849/36/2, Σούτσος προς ΥΒΟΕ, 146/30-5-1849.

νται και διασφαλίζονται η λειτουργία των ελληνικών προξενείων και η εμπορική δραστηριότητα των Ελλήνων υπηκόων στην Τουρκία²⁸. Επιπλέον τον ίδιο καιρό, λόγω των ευνοϊκών οικονομικών και πολιτικών συγκυριών (διείσδυση του ευρωπαϊκού κεφαλαίου στην οθωμανική Ανατολή και παραχώρηση από την Πύλη των μεταρρυθμίσεων του Χάτι Χουμαγιούν), παρατηρείται στο μακεδονικό χώρο και στη Θάσο ομαδική εγκατάσταση ελληνικού πληθυσμού από μέρη της ελεύθερης Ελλάδας και του υπόδουλου Ελληνισμού και κατά συνέπεια θεαματική αύξηση της εμπορικής δραστηριότητας του ελληνικού στοιχείου και της κίνησης ελληνικών πλοίων στα λιμάνια της περιοχής²⁹.

Πληροφορίες για την αυξημένη εμπορική κίνηση Ελλήνων υπηκόων στη Θάσο και παράλληλα για τις προσπάθειες του προξενικού πράκτορα να ανταποκριθεί στην αποστολή του, μας προσφέρει ένα έγγραφο του Προξ. Πρακτορείου που βρέθηκε στο αρχείο του Αναστασίου Κωνσταντινίδη της κοινότητας Καζαβιτίου. Με το έγγραφο αυτό ο προξενικός πράκτορας απευθύνεται τον Ιανουάριο του 1858 «προς τους κυρίους πλοιάρχους και υπηκόους 'Ελληνας» και τους γνωστοποιεί ότι διορίζει αντιπρόσωπό του «από Κακήν Ράχην έως Βουλγάρον και Καζαβίτι» τον Αναστάσιο Κωνσταντινίδη, με αρμοδιότητα να παραλαμβάνει τα ναυτιλιακά έγγραφα και τα διαβατήριά τους για επιθεώρηση και επικύρωση και να επιλύει τα τυχόν προβλήματά τους. Η πρωτοβουλία αυτή του Μωραϊτόπουλου ήταν αποτέλεσμα των παραπόνων που εξέφραζαν ήδη πολλοί Έλληνες υπήκοοι «ότι διά την απόστασιν του δρόμου δεν ευκολύνονται να παρουσιάσουν τα έγγραφά των εις το Βασιλικόν Πρακτορείον», στην Παναγία³⁰.

Αυτή περίπου την εποχή, όπως προαναφέραμε, το Προξενικό Πρακτορείο της Θάσου διακόπτει τη λειτουργία του. Για τους λόγους της διακοπής, που μας είναι άγνωστοι, μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε.

Πολύ πιθανό είναι αυτή να οφείλεται σε παραίτηση και αποχώρηση του Μωραϊτόπουλου από τη Θάσο, ίσως για λόγους οικονομικούς — επαγγελματικούς, και παράλληλα σε αδυναμία να εξευρεθεί αντικαταστάτης του ανάμεσα στους ελάχιστους Έλληνες υπηκόους, μόνιμους κατοίκους του νησιού. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι ο Μωραϊτόπουλος δεν ήταν ντό-

28. Βλ. Στ. Παπαδόπουλου, ό.π., σ. 165-166. Για το κείμενο της Συνθήκης, βλ. σημ. 8.

29. Για τις σχετικές εξελίξεις στο μακεδονικό χώρο, βλ. Κ. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία, σ. 9-37. Ειδικά για τη Θάσο, βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, «Το Αρχείο Κωνσταντινίδη της Κοινότητος Καζαβιτίου (ανέκδοτα ιστορικά έγγραφα)», εφ. Ταχυδρόμος Καβάλας (17, 18-11-1973).

30. Το έγγραφο δημοσιεύτηκε προ εικοσαετίας από τον Κ. Χιόνη, ό.π.

πιος και ότι δεν αναφέρεται έκτοτε σε καμιά γραπτή ή προφορική μαρτυρία του νησιού. Πρέπει μάλιστα να σημειώσουμε ότι το φαινόμενο της παραίτησης και αποχώρησης των προξενικών πρακτόρων από την έδρα τους, όταν αντιμετώπιζαν επαγγελματικά προβλήματα, ήταν τόσο συχνό, ώστε να προκαλεί εντύπωση η ασυνήθιστα μακρόχρονη θητεία του μοναδικού προξενικού πράκτορα της Θάσου.

Δεν αποκλείεται επίσης η διακοπή της λειτουργίας του Πρακτορείου της Θάσου να συμπίπτει με απόλυση του Μωραϊτόπουλου, λίγο καιρό μετά την αυθαίρετη πρωτοβουλία του να διορίσει αντιπρόσωπό του σε ένα μέρος του νησιού τον Αναστάσιο Κωνσταντινίδη. Με την ενέργειά του αυτή ο Μωραϊτόπουλος δεν παρέβη μόνο την προξενική οδηγία που απαγόρευε ρητά στους προξενικούς πράκτορες να διορίζουν αντιπροσώπους τους³¹, αλλά και την πάγια εντολή που όριζε ότι όλοι οι υπηρετούντες στα προξενεία έπρεπε να είναι Έλληνες κι όχι Οθωμανοί υπήκοοι³², όπως ο Κωνσταντινίδης.

Ίσως όμως η κατάργηση του Πρακτορείου να ήταν επιβεβλημένη από τις αλλαγές που έγιναν τότε στο καθεστώς διοίκησης του νησιού. Είναι γνωστό ότι από τα μέσα της δεκαετίας του 1850 οι διοικητές της Θάσου δεν είναι πια Τούρκοι αλλά Αιγύπτιοι³³. Λογικό είναι λοιπόν να υποθέσουμε ότι τα ζητήματα των Ελλήνων υπηκόων του νησιού παραπέμπονται έκτοτε στις τουρκικές αρχές της Καβάλας και ότι κατά συνέπεια η ανάγκη για αποτελεσματική προστασία των συμφερόντων τους επέβαλε την υπαγωγή των Ελλήνων υπηκόων της Θάσου στη δικαιοδοσία του Προξενικού Πρακτορείου της Καβάλας. Αυτό έγινε πιθανότατα στα τέλη της δεκαετίας του 1850.

Ανεξαρτήτως πάντως από τους λόγους που την επέβαλαν, η κατάργηση του Πρακτορείου υπήρξε επιζήμια για τους Έλληνες υπηκόους της Θάσου³⁴.

31. Οδηγία της 30-1-1835, κεφ. Γ' «Περί των Προξενικών Πρακτόρων», άρθρ. 16, Προξενικός Οδηγός, σ. 111.

32. Νόμος της 15 Οκτωβρίου 1853 «Περί του οργανισμού των Προξενικών Αρχών», κεφ. Α', άρθρ. 6, Προξενικός Οδηγός, σ. 35.

33. Βλ. Απ. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Θάσου, σ. 85, 171.

34. Η έλλειψη Έλληνα προξενικού πράκτορα στο νησί έγινε εμφανής και για άλλους λόγους (π.χ. κατά τη δεκαετία του 1880, όταν διαδόθηκε η φήμη περί επικείμενης κατοχής της Θάσου από την Αγγλία και εκδηλώθηκαν προσπάθειες για επέκταση των ρωσικών πανσλαβιστικών επιδιώξεων και στη Θάσο). Ο τότε υποπρόξενος Καβάλας Αλ. Τσιμπουράκης έγραφε προς το Υπ. Εξωτερικών: «Έχομεν δε εκεί κάλλιστον ομογενή τον ιατρόν κ. Γ. Χρηστίδην, ον προ πολλού εσκέφθην να προτείνω τω Υπουργείω ως προξεν. πράκτορα, αλλ' όστις δυστυχώς είναι υπήκοος οθωμανός» (ΑΥΕ, Α' Αρχείο/1886, 223/7-9-1886). Βλ. σχετικά Κ. Λυκουρίνου, «Το Ελληνικό Υποπροξενείο Καβάλας και οι σχέσεις του με τη Θάσο κατά το χρονικό διάστημα 1883-1887», Πρακτικά Α' Συμποσίου Θασιακών Μελετών, Θασιακά 7 (1990-91), Καβάλα 1992, σ. 115-136.

Στην προαναφερθείσα επιστολή των Ελλήνων πολιτών του νησιού — με την οποία εκφράζουν το Μάρτιο 1865 την ικανοποίησή τους, γιατί το ενδιαφέρον του Προξενικού Πρακτορείου Καβάλας στράφηκε για πρώτη φορά και προς αυτούς — διεκτραγωδούν τη μέχρι τότε κατάστασή τους: «Προ ετών μη λαμβάνοντες ουδεμίαν προστασίαν παρά των κατά καιρούς προξενικών πρακτόρων Καβάλας και εγκαταλειπόμενοι εις την διάκρισιν της τοπικής αρχής διεκείμεθα εις κατάστασιν θλιβεράν, καταντήσαντες πραγματικώς ως είλωτες αυτής»³⁵.

Για τον αριθμό των Ελλήνων υπηκόων που διέμεναν μόνιμα στη Θάσο οι πληροφορίες μας είναι περιορισμένες. Άλλωστε στις στατιστικές της εποχής δε γινόταν συνήθως διάκριση ανάμεσα σ' αυτούς και τους οθωμανικής υπηκοότητας ομοεθνείς τους. Πάντως τα λίγα διαθέσιμα στοιχεία, που είναι μεταγενέστερων περιόδων, μας βεβαιώνουν ότι ήταν ελάχιστοι. Α.χ. στην επιστολή του 1865, που προαναφέραμε, υπογράφουν 11 Έλληνες υπήκοοι, από τους οποίους οι δύο ήταν γιατροί, ενώ σε στατιστική του Υποπροξενείου Καβάλας του 1876, τη μοναδική που αναφέρει χωριστά τους Έλληνες υπηκόους, καταγράφονται 30 κάτοικοι της Θάσου, εκ των οποίων οι 20 ήταν μοναχοί³⁶.

Σε κατοπινές περιόδους, που η μέριμνα του Υποπροξενείου Καβάλας είχε εύλογα στραφεί στις βορειότερες περιοχές της προξενικής περιφέρειας, τις απειλούμενες από τη διείσδυση της βουλγαρικής προπαγάνδας, το ενδιαφέρον των προξενικών αντιπροσώπων για τη Θάσο και τους εκεί Έλληνες υπηκόους είχε ατονήσει τόσο, ώστε οι προξενικοί αντιπρόσωποι να αγνοούν ακόμη και τον αριθμό των υπό τη δικαιοδοσία τους Ελλήνων της Θάσου. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1906 ο τότε υποπρόξενος Καβάλας θεωρεί ως «επόμενο μέλημα του εν Καβάλα Υποπροξενείου την επιμελή συγκέντρωσιν — ης πρέπει να προηγηθεί αναζήτησις — των εν Θάσω Ελλήνων πολιτών» και ομολογεί ότι «οι εν Θάσω Έλληνες εισί σχεδόν εστερημένοι πάσης προξενικής αντιλήψεως και προστασίας»³⁷.

Όσον αφορά το πρόσωπο του επί δωδεκαετία προξενικού πράκτορα της Θάσου Αργύριου Μωραϊτόπουλου, το μόνο που γνωρίζουμε είναι οι κρίσεις του προϊσταμένου του ότι «απ' αρχών της εγκαταστάσεώς του έδειξεν ικανότητα και επιδεξιότητα περί την υπηρεσίαν»³⁸. Μπορούμε επιπλέον να εικά-

35. ΑΥΕ, 1866/36/2, ό.π.

36. ΑΥΕ, 1876/78/1, «Περίληπτικός πίναξ εμφάνιων τον αριθμόν των κατοίκων της περιφέρειας του Υποπροξενείου Καβάλας, κατ' εθνικότητα και φυλάς», Παπαδόπουλος προς Υπ. Εξωτερικών, 365/4-8-1876.

37. ΑΥΕ, 1906/α.α.β', Μαυρουδής προς Υπ. Εξωτερικών, 146/6-4-1906.

38. ΑΥΕ, 1849/36/2, Σούτσος προς ΥΒΟΕ, 146/30-5-1849.

σουμε, βάσει των διαθεσίμων εγγράφων, ότι ήταν μικροέμπορος, όπως άλλωστε σχεδόν όλοι οι προξενικοί πράκτορες.

Ουδέν άλλο πια
 Δύμιος Μωραϊτόπουλος

Σφραγίδα του Ελληνικού Προξενικού Πρακτορείου της Θάσου και υπογραφή του
 Αργύριου Μωραϊτόπουλου.

Περισσότερες πληροφορίες όχι μόνο για τον προξενικό πράκτορα αλλά και για το Πρακτορείο και γενικότερα για την κατάσταση στη Θάσο αυτή την εποχή, ίσως να υπάρχουν στα αρχεία του Προξενικού Πρακτορείου, αν έχουν σωθεί. Για τον εντοπισμό τους όμως, με δεδομένες τις δυσκολίες της έρευνας στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών, απαιτείται συστηματική και μακροχρόνια αναζήτηση. Ελπίζουμε ότι κάποιος θα έχει στο μέλλον τη δυνατότητα να την επωμιστεί.